

A Budapesten, szerb nyelven megjelenő Srpske nedeljne novine hetilap beszélgetést közölt Glatz Ferenc akadémikussal, a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság magyar tagozatának elnökével. Az interjú négy egymást követő számban (2012. március 15., március 22., március 29., április 5.) jelent meg. Itt a teljes szerb nyelvű változat olvasható.

Ференц Глац, копредседавајући мешовите комисије историчара

„У Војводини није почињено етничко чишћење“

У интервјуу за СНН господин Глац каже да је у убиствима која су се у Војводини десила 1944-45. године погубљено највише Срба, да су партизанске јединице биле вишенационалне и да није истина да је тада почињено етничко чишћење било које нације

Уочи објављивања резултата првих активности Мешовите комисије историчара за истраживање догађаја у Војводини током и после Другог светског рата, интервју за СНН дао је копредседавајући ове комисије и директор Историјског института Мађарске академије наука Ференц Глац. Разговор са њим објавићемо у неколико наставака

- У Србији је тренутно таква ситуација да свако треба да одлучи шта заправо хоће када је реч о Европској унији. Приближавају се избори, председника Тадића нападају они који подржавају радикалну, националистичку политику. Ја бих јако волео да победи проевропска партија и мислим да би то за све било добро. Желео бих да овде код нас комуницирамо и са оним људима који су против Срба. Ја сам их једном питао колико велику *војску* они имају. То су углавном били припадници Јобика и сличних политичких идеологија. Они говоре о томе да би требало с војском ући у Војводину, што је заиста неразумно. Наш општи став овде је свакако, да такве радикалне националистичке опције треба некако обуздати. Ја сам човек који воли јасна објашњења и желео бих да помогнем онима који су за договор. Желео бих у Мађарској да помогнем свима онима који желе да иду у правцу договора и измирења.

Са његовом екселенцијом, српским амбасадором у Мађарској, имам веома добру комуникацију и желео бих да идемо у том правцу и радимо на смањењу радикалне националистичке политике у окружењу. Код нас је овакав правац победио у новембру, када је у Горњем дому Парламента победила опција за помирење. Сада су утихнули и они који су стално говорили о жалбама Мађара.

Када је Мађарска почела интензивније да се бави питањем своје мањине у суседним земљама?

- Интересовање мађарске државе према суседним земљама односи се, наравно, на све оне земље у којима живе Мађари као мањина у великом броју. Управо из тог разлога се стално помињу Румунија

и Словачка. Народна Република Мађарска је са Југославијом имала посебан однос '70-их и '80-их година, па је мађарска политика према Мађарима у Војводини није била од великог значаја.

Интересантно је да је Тито имао мањинску политику која је била јако толерантна према мађарским интелектуалцима у Војводини. Српска академија наука је имала 18 чланова мађарске националности. Још се сећамо колико је било развијено новинарство и колико је било часописа у Србији. Користећи међународни положај Југославије у оно време, Мађарска је са српског језика преводила Ђиласове радове, као и многа дела која су стизала са запада. За нас овде у Мађарској '70-их и '80-их година прошлог века, Југославија је била развијена држава у многим сферама. Сећамо се још куповина у које смо често одлазили у суседну земљу.

У самој Мађарској није владало велико интересовање за Мађаре у Војводини. Ако упоредимо Мађаре у Војводини са Мађарима који су живели у Трансилванији, или на *Фелвидеку*, војвођански Мађару су имали веома развијен интелектуални живот и то су искористили. Након распада Југославије, интересовање за Србе у Мађарској се повећало. Приметна је разлика што се тиче познавања живота Срба овде.

Кажете да видите неке сличности појединих периода мађарске и српске историје. На које периоде мислите?

- Срби су почев од 1990. године па надаље били у сличној ситуацији у којој смо ми овде били након Тријанона. Мађарска је, била „узрок свему лошем“ што се у Карпатском басену догодило, од 1920. године све до данас. Сада су Срби „кривци за све“.

Управо ми то даје основ да се наддам да ће доћи до измирења Срба и Мађара. Реч је о два народа, који имају веома сличну судбину. У убиствима која су се догодила 1944-45. године погубљено је више Срба него припадника било ког другог народа, а то су многи заборавили. Спискови страдалих, које имамо као резултат истраге, показују да је међу погубљенима било више од 50% Срба. Није истина да је то било етничко чишћење. У партизанским редовима нису гледали да ли је неко српске националности, већ су ту били и Хрвати и Мађари, као чланови Петефијеве бригаде.

Мислим да би овом српско-мађарском помирењу као покретачка снага могла да послужи чињеница да су ова два народа, сваки у своје време, били проглашени *кривцима за све*; раније су то били Мађари, а сада су то Срби. Нажалост, људи ово веома тешко прихватају. *(Наставак у следећем броју)*

Разговор водио: Предраг Алексов

Интервју: Ференц Глац, копредседавајући Мешовите комисије историчара (2)

Расветлити и случај новосадске Рације

„Постоји једана струја у Мађарској која тежи да се првенствено бавимо злочинима над Мађарима из 1944-45. Ми увек наглашавамо да без расветљавања случаја новосадске Рације нема мађарско-српског помирења. Ми треба да радимо и на расветљавању тог догађаја из 1942. године“

Докле је у свом раду стигао мађарски део мађарско-српске Комисије за испитивање догађаја током и после Другог светског рата у Војводини?

- Још пре него што је створена Мешовита академска комисија, једна екипа под мојим вођством почела је да се бави српско-мађарским помирењем. Коначно, из овога је 2009-2010. године на државном нивоу и према државном договору између председника Тадића и председника Шољома, створена једна академска комисија. Задатак ове комисије је да се расправља о постављеним питањима.

Постоји једана струја у Мађарској, која тежи томе да се првенствено бавимо злочинима који су вршени над Мађарима у периоду 1944-45. године. Ми увек наглашавамо да без расветљавања случаја Рације, нема мађарско-српског помирења. Ми треба да радимо на расветљавању тог догађаја, Рације из 1942. године. Треба да истражимо шта је радила мађарска војска, а након тога нека Срби кажу шта се десило 1944-45. године. Све оно лоше што су Мађари учинили треба да истражимо. На прошлогодишњој међународној конференцији, као и у часопису „Историја“, Рацијом су се бавили мађарски историчари Петер Шипош, Енико Шајти и други. Догађајима из периода 1944-45. године бавили су се српски историчари. Рећи ћу вам искрено да је овакав рад изванредно функционисао. Срби говоре о српским и неделима југословенских партизана, а Мађари о неделима мађарске војске итд. Мислим да ниво помирења изеђу историчара и интелектуалаца постоји и управо на томе се базира рад академске мешовите комисије.

На који начин су бирани чланови мађарског дела Комисије и колико их има?

- Између две академије склопљен је договор о томе каквог ће састава комисија бити. Ова мешовита комисија се састоји од историчара. Изабрали смо најпре оне колеге које се баве историјом околних народа, како у Србији тако и у Мађарској. Испоставило се да у комисију треба уврстити и људе који поред обраде архивске грађе, обављају и сродне делатности на локалном нивоу. Због тога смо ми у мађарску комисију примили и Мађаре из Србије који нису историчари по занимању, већ су то новинари или истраживачи локалне историје. Треба рећи да се о сваком новом члану и о свакој тачки програма оба дела комисије унапред договарају.

Овде је свакако вредно споменути једну чињеницу. По мом мишљењу, Србија је јако добро искористила то што се велики број српских интелектуалаца у време Тита образовао на Западу. Истина, овде истичем позитивну слику о Титу, али то је историја.

Тада је било лако путовати на Запад. Мој колега, академик Становчић на пример, веома добро познаје америчке и англосаксонске прилике. Пореклом је из Црне Горе, као и један део мојих предака. Он се на Западу осећа као код куће, рецимо у Бечу, у Немачкој, Енглеској или Америци. И ја имам слично искуство и између нас постоји одлична сарадња. Становчића познајем још од 90-их година из Беча.

Ми имамо велику срећу што смо се сусрели са једном веома добром српском екипом. Све оно што ја пишем, а ту се подразумева и „Историја“, одмах пошаљем на енглеском језику Становчићу. Ја мислим да је на овом нивоу наша сарадња доста добра. Конфликте који постоје у политици ми овде ове нећемо моћи да решимо.

Какво је ваше виђење питања тзв. компензације?

- Политичко руководство и у Србији и код нас је схватило да је потребно успостављање једног система компензације, каквог још није нигде било. Да будем искрен, ни Немци нису успели да добију компензацију ни у Шлезији, ни код нас. Мађари који су избачени из својих домова на *Фелвидеку*, нису никада успели да добију компензацију. Србија је прва држава у Европи која бар покушава нешто да учини. Ја се надам да ће ово заједничко извињење које је Тадић упутио Хрватима, упутити и Мађарима, пошто то треба да се уради. Али уз измирење ће бити потребна и једна добра политика о компензацији.

(Наставак у следећем броју)

Разговор водио Предраг Алексов

Интервју: Ференц Глац, копредседавајући мешовите комисије историчара (3)

Чување идентитета никада није било јефтино

Срби поштују своју традицију и то не само у селима, већ и они у градовима. И овде у српској школи добар део деце је из града, али се ипак држе свог српства. Када бих могао да утичем на српску државу, ја би сигурно дао овде више пара

Шта мислите о актуелном српском законодавству из области заштите мањина?

- Ја сам преко 12 година био референт мањинских питања у стратегијској комисији Европске Уније. Желим да кажем да је закон који има Србија добар мањински закон. Мислим да је то најбољи мањински закон у Европи. Он гарантује припадницима мањина културну аутономију, почев од васпитања, школа, до јавног организовања, културних дешавања итд. Као што каже Габор Агоштон, могућност културне аутономије је у овом закону написана, тј. постоји. Мислим да је ово јако добар закон, а као Мађар навијам да овај закон добро искористе Тамаш Корхец и његова екипа.

За разлику од Србије, у Мађарској не постоји закон о дијаспори. Да ли то значи да јој није потребан?

- Ми немамо закон о дијаспори, али Мађарска има политику која се односи на дијаспору, која се сада развија. То је тежак задатак, пошто у дијаспори треба доћи до персоналне културне аутономије. Ту не постоје групе, постоје породице. Помислите само, у дијаспори једном Србину или Мађару, да би очувао свој идентитет треба веома много пара. Значи да он кошта дупло. Погледајте само разреде у СОШИГ-у, са по 8-15 ученика. Погледајте колико то кошта, а и само одржавање зграде.

Ово су јако добри принципи и ја сам веома заинтересован да у дијаспори свако сачува свој национални идентитет. Помоћ људима у дијаспори је задатак државе. Не разумем зашто српску школу овде у Будимпешти, не помаже српска држава много више? Немачка држава помаже своје школе овде у Мађарској, од Баје па надаље. И ми помажемо наше.

Мислим да је тежи положај српске мањине у Хрватској, где је српско-хрватски однос напетији него што је српско-мађарски однос. Ми немамо никакве проблеме са Србима, не само код нас у Шомођу и Барањи, одакле ја потичем, већ и у другим крајевима државе. Мислим да се српска мањина, у централној и источној Европи добро држи, сигурно и захваљујући цркви. Срби веома поштују своју традицију и обичаје, и то не само они у селима, већ и они који живе у градовима. И овде у српској школи добар део деце је из града, али се ипак држе свог српства. Када бих могао да утичем на српску државу, ја би сигурно дао овде више пара.

Какве су резултате дали ваши досадашњи контакти и сарадња са колегама историчарима из српског дела мешовите комисије?

- Нама је сада најважније да осветлимо оне конфликте који су везани за Други светски рат. Ми, Мађари смо овде у предности у односу на Србе, пошто су Рацију, као најтежи мађарски инцидент, историчари већ истраживали још за време Хортија. Зна се да је Мађарски парламент 1943. године послао комисију, која је судила злочинцима итд.

Срби заостају са истраживањима, пошто крвопролиће из 1944-45. године није истражено. Не знамо имена, немамо спискове људи. Заједничке гробнице код великих логора нису отворене и нису истраживане. Срби су сада због тога у тешкој ситуацији, пошто имају лоше наслеђе на пољу истраживања и људи су нестрпљиви. По мом мишљењу, које се подудара са ставом комисије, ово је првенствено била политичка освета, где су партизани „титоисти“ убијали демократе који су били уз краља, и Немце и Мађаре.

Најтеже је сада пописати жртве. Свако од нас очекује да нађемо имена погинулих рођака. Каква су то била времена, какво је то било доба? Није било редовне државне управе, она се распала 1944-45. године. Више пута се десило да се име исте особе налази и на 2-3 места. Материјал није сређен. Не знамо од чега се састоји, шта је њихов садржај.

Уђете у Архив у Новом Саду, а архивски материјал је само на средњем нивоу сређен. Не знамо тачно шта досије садржи, да ли

садржи материјал неке партије или материјал који се односи на самоуправу?

За које време би овај посао могао бити приведен крају?

- Мислим да је за овај посао потребно око 8-10 година, ако би у Војводини на овом послу радило 15-20 људи који су запослени у Архиву. Резултат прве године нашег рада је то да смо створили околности за истраживање. Ја нисам прихватио мишљење да истраживањем у Војводини управљамо ми, одавде из Будимпеште. Истраживањем у Војводини треба управљати из Србије и треба да га ураде тамошњи људи. Мађари су одредили материјална средства за финансирање истраживачких радова, а Српски парламент је изгласао 100.000 евра. Ово је једна јако важна ствар. У року од годину дана створили смо истраживачку организацију, сумирали досадашње резултате, груписали научне радове, надгробне споменике и оформили групу која сакупља сећања преживелих из тих времена. Организовали смо интернационалне конференције, на којима смо реферисали о томе како стоји наше истраживање, докле смо стигли и шта нас чека. Једна таква конференција је била одржана 30. септембра 2011. године у Будимпешти. Од 1945. године није било оваквих конференција, а ни раније, ни у Београду, ни у Будимпешти, поготово не таквих на којој су учествовали српски, мађарски, аустријски, немачки и словачки историчари. О животу Срба и Мађара до сада се још није говорило тако како је то учињено на овој конференцији.

Разговор водио: Предраг Алексов
(Наставак у следећем броју)

Интервју: Ференц Глац, копредседавајући мешовите комисије историчара (4)

Не мешамо се у посао политичара

„Комисија води истраживања и оцењује их, али не даје историјске оцене. Наш посао је да ово истражимо, а по завршетку нашег задатка нека одлучују правници и политика. У то се ми не желимо мешати“

Колико дуго постоји мађарско-српска комисија историчара?

- Улазимо у другу годину рада. Она ће бити тежа од прве, пошто истраживања сада треба организовати у оквиру свакодневног живота. Плашим се да ће се почетни импулс смањити. Видите, пронаћи првих 8.000 имена је релативно једноставно и лако, али ако се од нас тражи 40.000 имена жртава, или 30.000 хиљада, онда је то рат са бројевима, виктимологија.

Чудна генерација је она пре мене. Ја сам поносан на то шта сам ја урадио. Ако имам нешто, онда то покажем. Претходна генерација се само поносила патњом, чини ми се. У свакој нацији ова старија генерација казује осталима да је она патила највише и да су стално били прогоњени. Постоји некакво „ривалство“ ко је имао више жртава.

У којој мери мађарска држава материјално помаже ова истраживања?

- Мађарска држава је сада дала 16 милиона форинти за откривање имена мађарских жртава у Војводини. Ову групу предводе Иштван Фодор, директор Архива у Сенти и Сузана Мезеји из Архива у Новом Саду. Први извештаји ће ускоро бити готови, колеге их сада завршавају.

Неки чланови ваше комисије били су против тога да задатак овог тела буде и истраживање злочина у Војводини почињених почетком Другог светског рата. Због чега?

- Расправа о томе не зависи само од наше комисије, већ и од јавног мњења. Јавно мњење у Мађарској је хтело да истражујемо мађарске жртве. Моје мишљење је да не можемо без друге стране. Погледајте, наш рад и труд је имао резултате. Као један од тих резултата је и нови број магазина „Историја“, који смо издали у 15.000 примерака, за наше читаоце и публику. Погледајте, сада у Новом Саду, на обележавању годишњице Рације, није било протеста против Мађара. Било је свађе међу Србима, или између Срба и Јевреја, али између Срба и Мађара није било. Људи су се сложили и могли бисмо рећи да смо победили.

По мени је огромна ствар да је мађарска влада српским жртвама из 1942. поставила спомен плочу у Будимпешти, код музеја Холокауста. По мом мишљењу, због тога је бољи однос Срба и Мађара доле у Војводини. Ако ми Мађари признамо наша недела, онда ће вероватно и Срби хтети да признају своја. Свакако сматрам важним да уравнотежимо ова питања.

Како гледате на чињеницу да се у мађарским медијима изричу „пресуде без суђења“, уз тешке оптужбе на рачун Срба, чиме се унапред утиче на будуће оцене комисије? Колико знамо, она је једина надлежна да утврди стварне чињенице и мотиве тог периода.

- Комисија води истраживања и оцењује их, али не даје историјске оцене. И Рација је била једна пресуда без суђења, где су многи убијени. Када су на лед истерали и убијали Јевреје и Србе, није било никакве пресуде. Наш посао је да ово истражимо, а по завршетку нашег задатка нека одлучују правници и политика. У то се ми не желимо мешати.

Да ли су представници мешовите комисије присуствовали комеморацијама које су одржане поводом годишњице Рације у Новом Саду и другим местима?

- За мене је то јако важно. Комисија и ја лично у исто време смо одали почаст мађарским жртвама на гробљу у Футогу, а на обали Дунава српским и јеврејским жртвама. По нашем мишљењу, измирење је веома важно. Наравно, измирење има своје услове. Српска влада је вољна да нас помаже, почевши од истраживања заједничких гробница, па до истраживања архива, и ја то ценим.

У Србији су влада и научне институције много централизоване него у Мађарској. Ако у Србији неки политичар или министар изјави да треба помагати истраживање жртава Другог светског рата, онда ће људи у Архиву помоћи и урадити. У Мађарској то

није случај. Због тога је важно да је српско политичко руководство од овога направило политичко питање. Заслуга Србије није само у томе што је финансирала ова истраживања, већ и то што је српско политичко руководство истакло да треба истражити оно шта још није откривено.

Колеге које истражују у архивима у Новом Саду, у Сенти или било где друго, кажу да нема разлике да ли су у питању истраживачи из Мађарске и Србије. Ово је један од резултата прве године.

Познато је да је немачка влада пре неколико година почела да решава питање обештећења оним Јеврејима који су у Другом светском рату изгубили своје најмилије. Шта Ви мислите о томе?

- За то би била потребна једна политичка комисија, која би по принципу реципроцитета дала свој став. Рећи ћу вам искрено, овим питањем се академска комисија не бави. Ја наравно имам свој став. Моју тета Лизу су иселили као Немицу, случајно су је купили као припадницу немачке националности, и она никада није добила никакву компензацију, новчану надокнаду. Заправо разумем и оне којима су у Војводини одузели кућу и тамо населили неког другог. Цела ова ситуација је обрнута истина. Када су Мађари 1942. године ушли у Војводину, одатле је избегло више десетина хиљада Срба и ми смо тамо населили Мађаре из других крајева Карпатског базена, у домове избеглих Срба. Једна ствар се овде никада не чује. Чује се реч измирење, али никада се не чује опроштај. Без опроштаја никада нећемо моћи ово да урадимо. Ако ми желимо да наставимо Други светски рат, или ако хоћемо да настављамо масовна убиства из 1945. и 46. године, онда никада нећемо доћи до измирења. Ово је могуће само ако схватимо реч опроштај, а ово мало ко жели да чује.

Разговор водио: Предраг Алексов